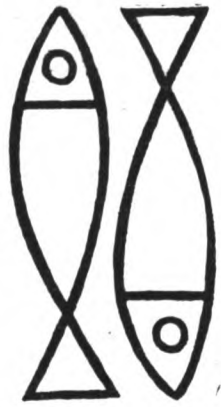

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

„Maar gij geheel anders“¹⁾

(Ef. 9 : 20)

In m'n boekenkast staat een boekje, dat de titel draagt „De wereld is anders geworden“, van Eberhard Müller.

Uit de bibliotheek las ik onlangs een boek van de roomse auteur Robert Adolfs, „De Kerk is anders“.

In de boekwinkel zag ik dezer dagen het boek van dr Buskes liggen „God is anders“.

Terwijl de langharige en wonderlijk uitgedoste beatlejeugd overduidelijk haar wil demonstreert om anders te zijn dan de anderen.

Het woord „anders“ zit dus wel in de lucht. Wie of wat anders is dan de anderen is „in“, maar wie er nog zo over denkt en zich gedraagt als 40 jaar geleden ligt er goed „uit“. Boeken als „Parade der mannenbroeders“ bedoelen dan ook op onze lachspieren te werken. We herkennen de mens van 1925 niet meer. Onze wereld is anders geworden, onze instelling, onze zeden, onze ambities, onze smaak, 't is allemaal anders geworden.

En dat is vaak een moeilijk punt tussen oudere en jongere generatie, tussen conservatieven en progressieven, tussen de voorhoede, die de spits afbijt en de achterhoede, die niet zo goed meekomen kan.

Alle verandering is nog geen verbetering, zegt de behoudende partij. Maar alle verandering is nog geen verslechtering, zegt de vooruitstrevende groep. En ze hebben allebei natuurlijk groot gelijk, alleen maar: met hun beiden hebben ze gelijk en niet elk voor zich alleen.

De wereld is anders geworden

Dat is natuurlijk een onomstotelijk feit. Ten gevolge van de geweldige ontwikkeling van de techniek is de wereld kleiner geworden b.v. Dank zij telefoon, radio, televisie en telex wonen we veel dicht bij elkaar dan vroeger, weten we alles van elkaar af. Vroeger woonde alleen de dominee in een glazen huisje, tegenwoordig kent zelfs het koninklijk paleis geen privacy meer. Een andere vraag is of hiermee de ware gemeenschap toeneemt. Je moet als dominee tegenwoordig oppassen dat je geen ziekenbezoek doet en vermaningen uitdeelt per telefoon. Vroeger waren verjaardagen gezellige dagen met veel bezoek en brieven. Tegenwoordig doen we het per telefoon af. Dat is gemakkelijker. Is het ook beter?

De wereld is dus kleiner geworden, maar ook angstiger ten gevolge van de dreiging van de H-bom.

Door de ontwikkeling van de medische wetenschap en hygiëne is de wereld gezonder geworden, is het sterftecijfer gedaald, maar klimt ook het geboortecijfer (merkwaardigerwijze nog het meest in de nog

onderontwikkelde gebieden) onrustbarend omhoog, zodat behalve kinderen ook grote zorgen gebaard worden voor de wereldvoeding.

Ja, de wereld is anders geworden, en een dwaas, die er de ogen voor sluit. Maar ook een dwaas, die er alleen maar halleluja bij kan zingen, of alleen maar klaagliederen bij kan aanheffen. We zullen er in grote nuchterheid tegenover moeten staan, en vooral niet moeten denken, dat ten gevolge van wetenschappelijke ontdekkingen en technische ontwikkelingen onze *roeping als christen* in deze veranderde en veranderende wereld nu zo totaal anders zou moeten zijn dan ten tijde van Abraham of van Paulus, van Augustinus of van Calvijn, van De Cock of van Kuyper.

Het décor verandert wel, maar onze roeping niet.

De kerk is anders

Dat kan ook een modekreet worden: dat de kerk anders moet zijn en moet optreden. Zich aanpassen moet aan de tijd. De kerk moet zorgen dat ze niet uit de tijd raakt. Alles in de kerk moet dan op de helling van de vernieuwing: belijdenis, liturgie, prediking, gemeentelieven, de 2e kerkdienst, de zondagsheiliging, het kerkverband enz.

Het is goed om ook daar met de nodige nuchterheid tegenover te staan, en de geesten te beproeven, want uit welke geest komt dit roepen om verandering op?

Tijden en mensen, overtuigingen en smaken wisselen tegenwoordig zó snel, dat we moeten oppassen, dat we de kerk niet in de snelle wisselingen betrekken. Het kon wel eens zijn, dat de moderne mens bij al de wisselingen om hem heen behoefte gaat krijgen aan tenminste één plaats van rust, de kerk. Dáár moet zich iets afspiegelen van de eeuwige God, bij Wien geen schaduw van verandering en omkering is. Wat natuurlijk niet betekent, dat in Hem niet zou zijn de grote bewogenheid van zijn liefde. In Hem is het al leven. Maar geen wispelturigheid en gril.

Niet dat bepaalde veranderingen in de kerk geen verbeteringen zouden kunnen zijn. Maar ze zullen nooit het wézenlijke van de kerk en van haar roeping in de wereld kunnen aantasten. Ze mogen alleen dat wezenlijke juist meer ruimte en visie geven.

Op dit punt is het met de kerk wel heel anders dan met de wereld. Dáár hangen allerlei veranderingen nauw samen met ontdekkingen en uitvindingen, in wetenschap en techniek, die tot de taak van de mens behoren, hem van God zijn Schepper opgedragen. De HERE openbaart zich immers op twee manieren: in de natuur en in de Schriftuur.

God is anders

Nu is de Schriftuur voor ons veel meer een open boek dan de natuur. De natuur, de schepping, het heelal kan ons nog voor

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr. H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF, Ds. G. V.SEE

Adres van de Redactie:

J. Bosch, Engelenbergstr. 4, Kampen

Geref. Persvereniging „Opbouw“:

adres secretaris en penningmeester: Van Lynden van Sandenburglaan 16, Utrecht. Telef. 030-711450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220,

Abonnementsprijs

f 12.— per jaar (bij vooruitbetaling) Zeist. Giro 233117.

de meest wonderlijke, onverwachte dingen plaats. Dat is met de H. Schrift veel minder het geval.

Daarom is ingrijpende verandering in het wereldbeeld veel meer te verwachten dan ingrijpende wijziging in het beeld Góds, zoals ons dat in Jezus Christus gegeven is en in de H. Schrift geopenbaard. De engelse bisschop Robinson ten spijt, die in zijn „Honest to God“ heeft willen betogen, dat niet alleen het wereldbeeld van de Bijbel, maar ook het Godsbeeld verouderd is, het laatste trouwens in nauwe samenhang met het eerste.

God is anders, zegt Robinson. Buskes noemde zijn boek ook zo, maar bedoelt gelukkig heel wat anders. Buskes zegt niet: God is anders dan in de Bijbel staat, — maar: God is anders in de Bijbel dan wij Hem ons vaak voorstellen. Robinson wil ons ontnemen het beeld van God dat de Bijbel ons geeft, maar Buskes het beeld van God dat mensen zich gemaakt hebben. Onder Buskes' beeldenstorm valt ook het moderne Godsbeeld van Robinson en van onze tijd: God is in het diepste van je menselijk wezen te vinden en in het diepste van het wezen van je medemens. Daarom gaat godsdienst op in de beoefening van de „medemenselijkheid“. Ook al zo'n mode-term van onze tijd. Vroeger spraken we gewoon van naastenliefde. Omdat de Bijbel zo sprak. Tegenwoordig moet het „medemenselijkheid“ zijn. En men heeft niet in de gaten, hoeveel kouder en killer dat is dan de liefde, waartoe ons oproept en opwekt Hij, Die LIEFDE is. En dat ver boven de „medemenselijkheid“ uitgaat niet alleen de naastenLIEFDE, maar het GOD LIEFHEBBEN BOVEN ALLES. Robinson wil niets weten van de „boven alles“: God is in alles, en ik kan Hem alleen zoeken en vinden en dienen in de medemens.

We zijn zo ongemerkt al op de titel van het 3e boek overgegaan: God is anders, maar we willen de volgende keer toch nog even terug naar het 2e: de kerk is anders.

C. P. Plooy.

¹⁾ Gesproken voor een jeugdvergadering in Haarlem, 14 november 1965.

Hoe moeten wij elkaar aanvaarden?

(I)

Terwille van de kerken.

In De Reformatie van 6 nov. j.l. heeft collega Zomer te Groningen-Zuid een artikel geplaatst, waarin hij de critiek, die ik in Opbouw van 15 okt. op een preek van zijn hand had uitgebracht, over heel de linie afwijst. Het betreft hier, zoals onze lezers zich herinneren, een preek over Rom. 5 : 7, waarvan de beginwoorden zijn: Daarom, aanvaardt elkander.

Niet om zich persoonlijk te rechtvaardigen, maar terwille van de kerken, laat Ds. Zomer zich horen.

Ik geloof dat graag van hem.

En ik wil wel graag verklaren, dat er bij mij in dezen ook geen enkele twijfel is. Zoals ik eveneens geloof, dat ds. Zomer heeft gemeend terwille van de kerken mee te moeten werken aan de schorsing en afzetting van zijn collega ds. Van der Ziel.

Maar hij moge van mij nu ook aannemen, dat ik de critiek op zijn preek schreef niet om hem onaangenaam te zijn, maar terwille van de kerken. Ik meen nl. dat de weg, die hij in zijn preek wijst, niet de juiste is en door het Woord Gods niet gewezen wordt.

Integendeel!

Ook na zijn verweer meen ik dat nog.

En daarom ga ik er op in, want het gaat hier om de rechte uitlegging van het Woord Gods in de concrete situatie, waarin onze kerken zich bevinden.

En de kerken zijn mij evenals ds. Zomer lief.

Maar dat helpt ze weinig, als wij ze in critieke situaties niet de weg van het Woord wijzen.

Naar mijn vaste overtuiging doet ds. Zomer dat niet in de uitlegging van deze tekst.

Vandaar deze repliek.

Een enkele voor-opmerking.

Ds. Zomer schrijft zijn artikel onder de kop „Opbouwende critiek in „Opbouw”?”

Dit is geen originele woordspeling meer, maar een afgezaagde. In de eerste tijd was zo'n grapje wel aardig, maar nu is het langzamerhand vervelend geworden.

Hetzelfde is het geval in het artikel zelf, waarin m'n collega, sprekend over m'n brochure „Aanvaardt elkander”, schrijft: „een brochure, waarin aan „de feitelijke toedracht” zeer beslist geen recht wordt gedaan.”

Er is niet veel geest voor nodig om dergelijke versleten grapjes nog eens te debiteren.

Ds. Zomer maakt duidelijk, waarom hij voor zijn anti-critiek geen plaats heeft gevraagd in „Opbouw”.

Dit blad heeft zich de laatste tijd „verlaagd tot strijdorgaan in de campagne tegen de kerkeraad, die ik dienen mag”, aldus collega Zomer.

Ik kan best begrijpen, dat de critiek die „Opbouw” heeft laten horen op de handelingen van de kerkeraad te Groningen-Zuid aan ds. Zomer niet erg welkom is. Maar om nu zo te gaan kwalificeren — dat is toch wel wat al te bar. Is de kerkeraad door dit blad niet gewezen op menige onjuiste handeling? Bevatte het geen critiek, die zelfs in Rotterdam is gehonoreerd?

Heeft „Opbouw” niet meermalen met hartelijke aandrang opgewekt tot verzoening?

Mag men dan spreken als ds. Zomer doet: „verlaagd tot een strijdorgaan in de campagne tegen de kerkeraad, die ik dienen mag?”

Ja, de kerkeraad, die ik dienen mag.

Sinds wanneer dienen in Groningen-Zuid de predikanten de kerkeraad?

Is dat ook al een nieuwe kerkelijke figuur daar?

Ik ga aan andere dingen maar voorbij¹⁾ om te komen tot een ernstig verwijt van ds. Zomer aan mijn adres.

Subjectieve weergave?

Ds. Zomer klaagt dat de weergave van zijn preek door mij summier en subjectief is.

¹⁾ Terloops wijs ik er op dat ds. Z. klaagt over late toezending van het nummer van „Opbouw”. 't Was ook wat aan de late kant. Maar ik heb nog in het geheel geen nummer van De Reformatie van hem toegezonden gekregen, terwijl er al méér tijd is verstreken!

Nu, summier was ze wel.

Maar dat kon moeilijk anders. Er moet nu eenmaal met de ruimte in een blad gerekend worden.

Ik heb echter getracht de kern van de preek weer te geven en te weerleggen. En ook na het herhaaldelijk overlezen van de preek en mijn weergave ervan, van de critiek er op en de anti-critiek van collega Zomer meen ik in dat pogen hem recht te hebben gedaan.

Inderdaad ging ik niet op alles in, maar op de beslissende punten. En daar is het toch om te doen.

Ik liet me daarbij leiden door de volgende gedachte, dat nl. wat ik uit het **verband** van de tekst naar voren bracht, beslissend is voor de juiste uitleg. Daarom weerlegde ik niet alles, wat m'n collega in zijn preek heeft beweerd. Maar met genoeg en ga ik nu ook daarop in, daar ds. Zomer niet overtuigd is.

Wat de klachten van collega Zomer over **subjectieve** weergave van zijn preek door mij wáárd zijn, moge blijken uit het volgende.

Thema en verdeling worden verzwegen, zo is het verwijt aan mijn adres, terwijl dat juist de compacte formulering van de tekst-inhoud beoogt te zijn.

Nu was het thema: Paulus' oproep tot een eensgezind aanvaarden van elkaar terwille van het eenstemmig belijden met elkaar.

Ergens in m'n critiek formuleer ik de hoofdgedachte van collega Zomer aldus: „wij moeten eenstemmig zijn in ons belijden, in ons prijzen van God. Daarom moeten wij elkaar aanvaarden...”

Ik vraag in gemoede: is er in mijn formulering enige afwijking van ds. Zomers thema? Ook maar de geringste?

Ds. Zomer stelt dat het elkander vasthouden plaats vindt in de weg van argumentatie. Ik citeer hem nu maar even letterlijk: „Nee, houd altijd de broeders vast in de weg van argumentatie uit de Schriften. Dan komen we verder. God zal het zegenen”. En dat is dan dat God zal geven „eensgezind te zijn, van hetzelfde gevoelen”.

Weer vraag ik in gemoede: is dit iets anders dan wat ik als het gevoelen van collega Zomer in het vervolg van bovenstaand citaat aldus formuleerde: ...en dus, als er verschil is, dat uit de weg helpen door te argumenteren uit de open Schrift. Door argumentatie uit de Schrift komen we tot eensgezindheid”?

Genoeg over de subjectiviteit in mijn weergave.

Ik merk alleen nog op, dat ik me beperkte tot materiële critiek, en de vorm, waarin de preek gegoten is, niet nader onder de loupe nam. Dat doet inderdaad op college de hoogleraar in de homiletiek. Maar dat was hier niet aan de orde.

En nu dan de exegese, de eigenlijke zaak.

Daarom (Rom. 15 : 7).

„Ds. Janssen zet zijn materiële critiek in op het punt van de verhouding van vers 7 aan vers 6, een verbinding, die door mij inderdaad sterk geaccentueerd is”, zo begint collega Zomer zijn eigenlijk critiek op mijn zakelijke beweringen.

En hij verdedigt dan met behulp van enkele exegeten de nauwe verbinding van vers 7 met vers 6.

Maar wat hij van mijn critiek zegt, is niet waar!

Ik heb tegen deze verbinding nergens enig bezwaar ingebracht, haar integendeel zelf óók gelegd. Men kan dit in „Opbouw” van 15 okt. nalezen, pag. 213 middelste kolom, boven.

Of ds. Zomer uit dit „daarom” de **juiste** conclusie trok, dat is een andere kwestie. Dat werd en wordt door mij betwist. Maar dat die nauwe verbinding er is, dat werd door mij niet ontkend. Dat heb ik zelf duidelijk laten uitkomen.

Maar het ging mij om de **juiste** gevolgtrekking uit deze verbinding.

En om die te trekken, schreef ik, moet ds. Zomer niet **beginnen** bij 15 : 6, maar bij 14 : 1.

Gelukkig geeft hij toe dat we althans wat het kernwoord „aanvaarden” betreft, ook zullen moeten rekenen met 14 : 1, waar datzelfde woord voorkomt.

Als hij dan echter schrijft: „Maar dat betekent niet, dat we nu maar haastig over het beginwoord „daarom” heen mogen lezen”, dan is dat een volkomen overbodige opmerking.

Wie heeft dat beweerd?

Ik legde er evenzeer nadruk op.

Dat hier een **conclusie** wordt getrokken, is tussen m'n collega en mij niet in geding. Het is alleen maar de vraag: welke dient hier getrokken te worden.

En daar gaan onze wegen uiteen.

Ik had betoogd, dat we eerst onze exegetische blik moesten richten op Rom. 14 : 1, want dat vers is het begin van de hele pericoop, waarin Paulus spreekt over het elkaar aanvaarden. Met dit woord zet hij zelfs deze pericoop in: Aanvaardt de zwakke in het geloof, maar niet om overwegingen te beoordelen.

Rechte exegese begint daarom **hier**.

Dit lijkt me een nogal eenvoudige eis!

Wat houdt dit aanvaarden in?

We komen nu tot de kern van de zaak: Wat houdt dat aanvaarden van de zwakke in?

Ds. Zomer betoogt, en nu citeer ik hem dan maar letterlijk om het verwijt van vertekening te ontgaan, al kan ik terwille van de ruimte onmogelijk de hele preek citeren: „De sterke mag zijn eigen gang niet gaan. Hij mag de zwakke niet loslaten, maar moet hem vasthouden en meenemen. Ook de overtuiging van de zwakke moet sterker worden, het inzicht moet ook bij hem rijpen”.

We voelen, waar het met deze formulering heengaat: de zwakke moet van zijn zwakheid af; hij moet rijpen tot het inzicht van de sterken in het geloof. En dezen moeten hem daartoe brengen. Dan pas is er de rechte eensgezindheid.

Dit wordt in het vervolg dan ook zo gezegd.

„Zo is er in de kerk, bij de Schriften, altijd hoop om samen verder te komen. Daarom, laat elkaar nooit los, maar houd elkaar vast, en neem elkaar mee, naar de Schriften. En dan zal de God der volharding en der vertroosting u geven eensgezind te zijn, van hetzelfde gevoelen, naar (het voorbeeld van) Christus Jezus (vs 5).

Zie, gemeente, dat is zo'n machtig ding in de kerk. Daar liggen de Schriften open! En wanneer men bij verschil van mening dáár begint, dan komen we er altijd uit... Hij zal het spreken, het dóór-spreken, het argumenteren uit de Schriften altijd zegenen. Zo, alleen zó, groeit de eensgezindheid.”

Even verder zegt de prediker: „Nee, houdt altijd de broeders vast in de weg van argumentatie uit de Schriften. Dan komen we verder: God zal het zegenen.”

Het is natuurlijk de vraag, of dit alles klopt op wat Paulus zegt in Rom. 14 : 1: Aanvaardt de zwakke in het geloof, maar niet om overwegingen te beoordelen.

Deze vraag willen we allereerst onder ogen zien.

Geen overwegingen beoordelen.

In m'n critiek op de preek van ds. Zomer merkte ik al op, dat de vertaling van het tweede deel van dat vers enige moeite oplevert.

Ds. Zomer kiest in zijn anti-critiek voor de mening, dat hier lange, onvruchtbare disputen, twistgesprekken, worden verboden.

Deze vertaling wordt door verschillende exegeten afgewezen, maar we gaan er voorlopig toch maar mee in zee. Dan nog weerlegt deze tekst de gedachte van ds. Zomer, als zou door Paulus in dit Schriftgedeelte worden gezegd, dat „elkaar aanvaarden” inhoudt: rondom de open Bijbel gaan zitten en de argumenten op tafel leggen.

Want, kunnen we zeggen, uitgaande van de vertaling van ds. Zomer: Paulus wil geen **twistgesprekken**, maar eist **goede** gesprekken over de „overwegingen”; gesprekken, waarin de argumenten op tafel worden gelegd?

Of moeten we zeggen, uitgaande van de vertaling van ds. Zomer: als Paulus alle twistgesprekken over de overwegingen verbiedt, houdt dat in dat hij de „overwegingen” wil zien overgelaten aan de betrokkenen, zonder dat er over gehandeld wordt?

Dit laatste is het eerst voor de hand liggende.

Zo kan een vader tegen zijn twistende kinderen zeggen: nu wil ik die twistgesprekken niet langer horen. En dat betekent dan: jullie houden je nu maar eens stil.

Dat dit in elk geval Paulus' bedoeling is, blijkt duidelijk uit het hele hoofdstuk.

We gaan dat dus eens samen lezen.

Elkaar niet oordelen.

In het vervolg van hoofdstuk 14 gaat Paulus de Romeinen opwekken om elkaar vanwege de verschillende praktijk t.a.v. het vlees eten niet

te minachten of te oordelen. En dat evenmin te doen m.b.t. het stellen van de ene dag boven de andere of gelijk aan de andere.

Wie wèl eet, minachte hem niet, die niet eet, en wie niet eet, oordele hem niet, die wèl eet, want God heeft hem aanvaard. Wie zijt gij, dat gij eens anders knecht oordeelt? vs 3 en 4a.

Ieder zij voor zijn eigen besef ten volle overtuigd, vs 5 b.

Gij echter, wat oordeelt gij uw broeder? Of ook gij, wat minacht gij uw broeder? Want wij zullen allen gesteld worden voor de rechterstoel Gods, vs 10.

Zo zal (dan) een ieder onzer voor zichzelf rekenschap (aan God) geven, vs 12.

Hoe kan Paulus dit alles zeggen?

Is aan het een zowel als het andere goed?

Het antwoord op deze vraag is van tweërlei aard.

In de eerste plaats geldt, dat beide groepen met hun verschillende praktijken handelen „om den Here”, voor Wien zij leven en sterven en van Wien zij in leven en sterven zijn, vs 6-8.

En in de tweede plaats moet bedacht worden, dat het Koninkrijk Gods niet bestaat in eten en drinken, maar in rechtvaardigheid, vrede en blijdschap door de Heilige Geest, vs 17.

Wat betekent dit nu anders, dan dat zij elkaar te aanvaarden hebben ondanks de verschillende praktijk met de daarachter liggende overwegingen? En dat zonder elkaar te oordelen en oordelend ter verantwoording te roepen?

Want dat deden ze, maar moesten ze juist nalaten, vs 13.

Paulus zegt echter nog meer.

Geen aanstoot geven.

We lezen nu hoofdstuk 14 : 13-23.

Paulus spreekt thans speciaal de sterken in het geloof aan. Zij eten vlees, dat in verband met de afgoden was gebracht. De apostel keurt dat op zichzelf niet af.

Niets is in zichzelf onrein, vs 14; alles is rein, vs 20.

Maar toch wekt hij de sterken op, **geen** vlees te eten, en dat terwille van de zwakke broeder.

Want voor het besef van deze is dat vlees wèl onrein. En nu zal het voorbeeld van de sterken hem er misschien toe brengen dat vlees toch te gaan eten. Dat zal dan een eten zijn in twijfel, of hij er wel goed aan doet. En dan zondigt hij en is hij veroordeeld, want hij eet niet uit het geloof, vs 23.

Vandaar Paulus' opwekking aan de sterken hun zwakke broeders geen aanstoot of ergernis te geven door vlees te eten. Dan worden ze tot zonde gebracht, ten val gebracht. Dat betekenen de woorden: aanstoot of ergernis geven.

Déze opwekking van Paulus is wel wat anders dan het zeggen: houdt elkaar vast in de weg van argumenten uit de Schrift, want dan komt er een beter inzicht. De sterken worden opgewekt zich in de praktijk te schikken naar de leefwijze der zwakken, vs 21.

Collega Zomer haalt Dr. D. Holwerda er bij, „een onder ons algemeen geachte kenner van het Grieks”.

Inderdaad.

Deze laat Paulus zeggen — ds. Zomer citeert dit — dat de broeders elkaars overwegingen niet in lange en onvruchtbare disputen onder de loupe moeten nemen.

Daar ben ik het helemaal mee eens.

Paulus wil niet dat ze elkaars overwegingen toetsen, argument tegen argument.

Wat Paulus wèl wil, zegt Dr. Holwerda óók.

En dat is het tegenovergestelde van wat ds. Zomer betoogt. Daarom citeert hij dat vermoedelijk niet van dr. Holwerda.

Deze schrijft dan op dezelfde pagina, als waarvan ds. Zomer citeert: „Daarom: de sterke mag zijn overtuiging houden, want ze is inderdaad in het geloof geworteld. Maar hij moet die **voor God en voor zich houden**, en er zijn zwakke broeder niet mee in de ogen zitten”.

De onderstreping is van mij.

Ds. Zomer is een beetje aan het scharrelen met citaten van auteurs, die hem over heel de linie verder weerspreken.

Conclusie voor 14 : 1.

Al kan men de woorden van 14 : 1 verschillend vertalen, de zin ervan is uit heel het verband nu wel geheel duidelijk geworden.

Ze is deze: Aanvaardt de zwakke in het geloof en laat zijn overwegingen rusten! Ze komen voor zijn eigen rekening, vs 12. Pas alleen op, dat ge hem, door uw voorbeeld niet tot een aanstoot wordt, en schik, o sterke, u daarom in de praktijk maar naar hem. Dit sluit de eis van: argumenten op tafel, eenvoudig uit!

Of ds. Zomer ook de gehele zaak op z'n kop heeft gezet, gezien Paulus' betoog in hoofdstuk 14.

G. Janssen.

TE BERDE

Het hoofdbezwaar van Schilder in zijn verdediging van het Amsterdamse synodebesluit van 1936 tot verbod van de Christelijk-Democratische Unie (C.D.U.) betrof de grondslag of liever het ontbreken en het willens en wetens laten ontbreken van een grondslag van de C.D.U.

Wij bespraken dat in de Te Berde van vorige week.

In een volgende paragraaf gaat dan Schilder in op een enkel specifiek punt uit het program van de C.D.U.

In de eerste plaats noemt hij dan de aantasting van het privaat bezit, zoals dat door de C.D.U. wordt voorgesteld. Artikel II van het politiek program van de C.D.U. luidde als volgt:

„Zij eist een zodanige omvorming van het eigendomsrecht, dat het gemeenschapsbeginsel daardoor beter tot uitdrukking kome. In overeenstemming hiermede moeten de bedrijven, die hiervoor in aanmerking komen, alsmede de grond, aan de gemeenschap worden gebracht.”

Het aanhangen van dit programpunt alléén kan nooit voldoende reden zijn om tot vermaan, afhouding van het Heilig Avondmaal en censuur over te gaan. Schilder erkent dat ten volle, als hij stelt dat het onderscheid tussen de Anabaptisten uit de zestiende eeuw, waarvan art. 36 van de Ned. Geloofsbelijdenis zegt „invoerende de gemeenschap der goederen, en verwarren de eerbaarheid, die God onder de mensen gesteld heeft” enerzijds en de C.D.U. uit de twintigste eeuw die een zekere ombuiging van het Romeinse eigendomsrecht voorstaat anderzijds niet vergeten mag worden.

Voortredenerende stelt Schilder dan wel, dat het standpunt van de C.D.U. in zijn konsekventies, zij het ook indirect, een verzwakking betekent van de voor-onderstellingen van de belijdenis. Maar dat is een wat flauwe redenering. Op het punt van het eigendomsvraagstuk was de C.D.U.-er van de dertiger jaren beslist geen Anabaptist; en daarom dus ook niet censurabel.

In de laatste plaats was er dan het vraagstuk van het anti-militarisme. Het is me bijzonder opgevallen dat juist dit punt in de argumentatie van de synode en ook in de argumentatie van Schilder betrekkelijk weinig aandacht heeft gekregen. Dit is des te merkwaardiger omdat juist hierin de zwakheid van de C.D.U., de christelijke en bijbelse zwakheid, manifest wordt. Als de synode zich sterk had willen maken tegenover de C.D.U., dan had zij het pacifisme, het anti-militarisme van de C.D.U. moeten aangrijpen. Maar ze heeft volstaan met te beweren dat Schrift en historie leren dat er ook rechtvaardige oorlogen zijn. Maar de synode had veel dieper kunnen grijpen. Het is de verdienste van Schilder dat hij dat in enkele gedeelten van zijn brochure wel heeft gedaan.

Het pacifisme moet welhaast per definitie overhoop liggen met de staatsmacht, met de overheid. Want het pacifisme negeert juist één der kenmerkende karakteristieken van de staat: dat ze het monopolie recht bezit van de zwaarmacht. En de Bijbel eist zeer duidelijk van de kinderen van God dat zij gehoorzaamheid betrachten aan de overheid, die de drager is van deze zwaarmacht.

Eerbied voor het gezag van de overheid is niet het stokpaardje van het calvinistische staatsrecht; het is een eis die de Schrift heel duidelijk stelt aan de christen temidden van de samenleving.

Hier lag ongetwijfeld een taak voor de kerk en voor de ambtsdragers van de kerk ten opzichte van haar leden die deel uitmaakten van de C.D.U.

v. O.

Geen excuus eisen, maar „bloedwarme handen” drukken

In de kerk moet het recht, het recht *des Heren* wel te verstaan, worden geëerbiedigd.

En als daarin dat recht wordt gekrenkt dan moet, omdat de kerk het *eigendom des Heren* is, die rechtskrenking worden weerstaan. Dan moet ieder die met die rechtsverkrachting in aanraking komt zeggen: Dat nemen wij niet.

Zo hebben zij, die zich in 1944 vrijmaakten, gedaan. Zij hebben tegenover de eisen van een buiten de grenzen van haar bevoegdheid tredende synode gezegd: dat wat gij vraagt mogen wij niet géven en daarom nemen wij dat niet.

Maar het kan met dat handhaven van het recht een geheel verkeerde kant uitgaan. Het kan zelfs een karikatuur worden van de ware, de gelovige eerbiediging daarvan.

Schilder ontdekte tot zijn grote schrik al heel gauw in de vrijgemaakte kerken symptomen van dit kwaad. En hij heeft er op een markante en indringende wijze tegen gewaarschuwd.

Als hij over dat kwaad gaat schrijven begint hij namelijk met het vertellen van het verhaal over een voorval dat in een krijgsgevangenkamp had plaats gevonden. Hij had dat verhaal net gelezen in het boek van kolonel ds. A. F. W. de Kluis, *De pastorie van Mühlberg*.

In dat kamp waren eens krijgsgevangenen

— engelse — met een balspel bezig. Op een gegeven ogenblik rolde de bal een eindje onder de draad door die enkele meters vóór de prikkeldraadversperring was gespannen en die de „grensdraad” van de gevangenen vormde. Zonder zich te bedenken stapte een krijgsgevangene even over de draad om de weggerolde bal te pakken. Maar op hetzelfde ogenblik greep een duitse soldaat, die al een tijd lang vanaf de uitkijktoren naar het spel had gekeken, zijn geweer, richtte het en schoot die engelse soldaat neer.

Dat was pure moord.

Van een ontsnappingspoging was geen sprake. En toch schieten. Direct! Formeel had de duitse soldaat gelijk. De draad was grensdraad. Maar *zijn haat* joeg de vijand de kogel in het lijf.

Een poos later werd de duitse soldaat afgelost. En ging toen met een gezicht van: dat heb ik nou gelapt, op de bank voor het wachtlokaal zitten.

Maar toen gebeurde er iets aangrijpends!

Er kwam een geschuifel van voeten in de kampstraat. Al meer. Honderden engelse soldaten bewogen zich naar het hek dat het kamp van het wachtlokaal scheidde. Vóór het hek bleven ze staan. Niemand sprak een woord. Ze stonden daar allen. En ze keken. Strak en ernstig. Ze keken allen alléén naar die éne man die in koelen bloede een onschuldige kameraad had vermoord. De man

op de bank lachte. Al harder en krampachtiger. En de massa van stomme kijkers groeide. Totdat de duitser met een lach die niets menselijks meer had opstond en naar binnen ging.

Daarna verspreidde de menigte krijgsgevangenen zich weer, zwijgend.

Ze hadden een woordeloos vonnis geveld.

Bij hen was openbaar geworden *de macht der machtelozen*.

Toen Schilder dit verhaal had gelezen — „een mens kan wonderlijke bokkesprongen maken met zijn gedachten” — moest hij opeens aan de kerk denken.

Vooreerst „omdat daar voor ons besef — en vooral na de vrijmaking — het begrip machteloze rechters niet voorkomt”. Een eigenmachtige synode had wel voor enkele jaren de kerkorde ontcracht en daardoor de gelovigen onrecht. En die synode hield de wacht. Wie het prikkeldraad passeerde werd „erschossen”. „Befehl ist Befehl”.

Maar door de vrijmaking was daar een eind aan gekomen.

En het leeft nu in de leden van de vrijgemaakte kerken: wij hebben *rechten*. De kerk is geen gevangenkamp van rechtelozen. De omheining ervan wordt niet vastgesteld door synodale grillen, maar door de ouwe, getrouwe kerkenordering. En als wij bezwaren indienen tegen wat synoden spraken en deden dan zullen ze luisteren en die bezwaren behandelen en verstandig rekschap geven van wat tegen ons betoog kan worden ingebracht.

Dat is, aldus Schilder, allemaal prachtig.

Het is genade dat we de synoden weer zijn gaan zien „als onze maaksels, en niet als onze makers en eigenmachtige vermakers”.

Maar hiermee is niet alles gezegd.

Want het was in de vrijgemaakte kerken tot bedenkelijke reactieverschijnselen gekomen. Juist in verband met de handhaving van het recht des Heren daarin! Die begon in de praktijk soms op een karikatuur te lijken van wat ze naar Gods wil wezen moet.

En óók in verband daarmee dacht Schilder nu aan het trieste gebeuren in het duitse krijgsgevangenenkamp.

Schilder schrijft dan met het oog op deze karikatuur: We kunnen soms „zó lang op onze „rèchten” staan, dat we vergeten, dat onze rechten geen andere zijn dan die, waarvoor Gods Zoon moest sterven, om ze te verdienen voor ons, spelbrekers Gods, nog wel in het paradijs. We kunnen soms zolang protesteren, dat we gaan zeuren. Op elk slakje zout leggen. Almaar door volhouden, ook over wat al lang geleden is, om dan met klem te betogen: die en die sprong toen over het prikkeldraad, ja, ja, het echte, het oude, het bekende; natuurlijk hebben wij hem niet doodgeschoten, want wij zijn geen tyrannen over een diensthuis, een gevangenkamp, doch van rechtsijver blakende leden ener vrijgemaakte recht-hebbende-kerk, en dus van een recht-hebberskerk, en nu moet en nu zal die man, die over het prikkeldraad heengewipt is, schuld belijden, schuld belijden! Anders blijft dat *onrecht* in de kerke Christi bestendig, en dan blijft de *wet* geschonden en de regel vervalst. En als hij geen peccavi zegt, op goede manier, dan worden wij wanhopig, want waar ter wereld is dan nog *rècht*??? En als de kerkeraad iemand, die zó en zó veel maand geleden een fout begaan heeft, die niet „tot ons genoeg” en niet naar 's Heren recht beleden is, en teruggenomen, dan moet de man na 3, na 6, na 9, na 12 maand, misschien nog later, onder censuur! Het *rècht* moet zijn loop hebben! En een bezwaarschrift moet het volle pond krijgen: Wij zijn toch geen machtelozen en geen rechtelozen???”

In dít spreken, dít „strijden voor het

recht”, dít eisen schuldbelijdenis af te leggen ziet Schilder nu de karikatuur van de rechtshandhaving zoals deze naar Gods wil in de kerk moet plaats vinden. De mensen die de genoemde eis tot het maken van excuus stellen zeggen soms: „Als er geen *rècht* gedaan wordt, en als de boosdoener van 6, 9, 12 maand geleden niet openbaar en punctueel *leedwezen* betuigt, en toch *niet* ook nu nog voor die oude zaak gecensureerd wordt, meneer, dan krijgen we toch dezelfde zonden als van de synodocraten van 1944???” Die liepen ook over het recht heen! *Wij* nemen dat *niet*! Er zal excuus komen! En anders: *censuur*!”

Ja, zo spreken deze mensen dan.

Maar naar Schilder's overtuiging staan de zaken in deze radikaal anders dan deze mensen menen! Die zo gestelde eis van schuldbelijdenis-doen is helemaal niet in overeenstemming met wat we door de vrijmaking leerden verstaan en doen. Ze is er juist het tegenovergestelde van! Want ze is precies wat de synoden uit de veertiger jaren aandurfd!

Ik vrees, zo verklaarde Schider, „dat wie zo spreken, vergeten, dat ook die synode van '44 precies zó gedaan heeft als zij — namelijk *excuus* vorderen!”

Excuus moest Schilder maken voor zijn „houding” aangenomen tegen de synode — een kwestie van zó lang geleden. Natuurlijk deed hij het niet, want hij zei: ik heb die synode alleen maar gehólpen, en ze niet verongelijkt, weerleg maar mijn argumenten.”

Maar dat deed men niet. Dat kón men niet!

Hiermee is evenwel niet alles gezegd.

Want stel eens dat de synode de argumenten van Schilder wel had kunnen weerleggen en dat ook metterdaad had gedaan, *dan zou nõg die eis om excuus te maken beslist niet „Geestelijk” zijn geweest*. In de verste verte niet!

Want „een ander excuus *willen* laten maken om „een fout” of (neen, neen, ik werk het woord niet weg), om een *zonde*, dat is in de kerk *altijd* mis. Want de tucht gaat niet over „een” fout, en ook niet over „een” zonde, maar over *hardnekkigheid* in de zonde. En als iemand, in een periode, waarin (vanwege louter zenuwachtigheid, en ook wel van meer-moeten-praesteren-dan-je-kunt-praesteren) vrijwel iedereen fouten maakt, eens een keertje ook zelf een fout beging, en er niet voor voelt, vooral niet op gezag van *hårde* eisers, zijn fout in de vorm van een deftige oorkonde met a, b, c, en sub 1, sub 2, sub 3, en ad A, ad B, ad C openlijk te erkennen, doch voorts met zijn ganse gedrag laat zien, dat hij weer *graag* in 't goede spoor loopt, wel, dan is het dwaas, en ònvroom, te *eisen* — alsnog schuld te belijden *over je zonde van een jaar geleden*, en anders onder censuur. Je censureert niet iemand-van-een-jaar-geleden, want die *is* er niet meer. Je censureert alleen mensen om hun *zijn* in het heden (niet om hun „doen” eens een keer in het verleden). Je zègt niet: maak *alsnõg* excuus, en anders... Je vraagt wèl: hoe sta jij vandaag tegenover de Here en zijn kerk?”

Schilder beëindigt zijn klemmende waarschuwing van de door hem gesignaleerde ongeestelijke rechtshandhaving met deze bewogen, voluit pastorale, kerkelijke, christelijke — en dáárom ook echt en warm menselijke — toespraak tot zijn denkbeeldige correspondent aldus:

„Amice, je loopt allicht kans, nog eens ouderling te worden.

Nee, krijg maar geen kleur, want 't zou pas erg zijn, als jij dat zelf dácht, en zei, *zõnder* een kleur te krijgen!

Maar mocht het je nog eens gebeuren, heb dan je ogen open voor het gevaar van

reactieverschijnselen op de verdwijning van de staat van machteloosheid. En als je nog eens genoodzaakt zult zijn, te stemmen vóór of tégen een voorstel van tuchttoefening, pas dan op, dat je niet „gevallen” ziet, maar *levende mensen*. Dat je niet maar „een” zonde „straf” met censuur-schablonen, doch alleen hardnekkigheid in de zonde. Dat je geen fouten, doch verharding neemt als basis voor afhouding van het avondmaal. En dat je niet lijkt op sommige mensen, die zelf fouten maken. Waarom geen schuldbelijdenis ooit uit hun mond kwam, terwijl ze van een ander schuldbelijdenis vragen tót en mèt. Je moet je naaste wel het vuil, maar niet het bloed onder de nagels weghalen, vooral, als je eigen nagels ook niet helemaal schoon zijn.

Er zijn soms tijden in de kerk, waarin bijna iedereen fouten maakt. Geef dan drie, vier vergaderingen de taak, om formele zaakjes formeel te behandelen, en je hebt binnen een paar weken een kluwen, waar zelfs Salomo's wijsheid niet meer uit kan komen. In zulke dagen kan niet Salomo's wijsheid (die trouwens schaars is), doch alleen Salomo's *geloof* de uitkomst wijzen: vergeten hetgeen achter is, en ons allemaal tegelijk, de kerkenordering voor ogen, uitstrekken tot hetgeen vóór ons ligt.

En als je zelf eens buiten die omheining geweest bent... schrijf dan in een jaarperiode geen brieven, *doch ga eens 7 dagen lang handen drukken. Bloedwarme handen*. Vecht alleen lang, en dan ook verbeteren, als de *wet* als regel voor *allen* in gevaar is. Vecht nooit *tégen fouten*, maar altijd *vóór de regel des geloofs, der hoop, der liefde*.”¹⁾

Zo schreef Schilder over het grimmige eisen van schuldbelijdenis dat vloekt met de liefde die lankmoedig, en goedertieren, en niet afgunstig, en niet pronkzuchtig, en niet verwaand, en niet kwetsend is en *het kwade niet toerekent*.

En er is onder ons zoveel narigheid gekomen omdat men hieraan niet heeft gedacht en hiernaar niet heeft geleefd en zo zelden „bloedwarme handen” gegeven heeft aan wie wat anders dachten als wij!

C. V.

¹⁾ De Reformatie, 26e Jaarg. Nò 40, 7 Juli, 1951.

Kerkelijk Leven

DE AFZETTING VAN DS. VAN DER ZIEL

Zoals de lezers weten is ds. Van der Ziel thans afgezet. De kerkeraad heeft daarvan mededeling gedaan aan de zusterkerken en aan ds. A. van der Ziel.

De laatste kreeg het besluit toegezonden met het hierbij volgende begeleidende schrijven:

Groningen, 30 oktober 1965
De Weledelgeboren Heer A. van der Ziel,
Verzetstrijderslaan 15, Groningen.

Geachte Heer en Broeder,

Tot zijn grote droefheid zag de kerkeraad zich genoodzaakt het besluit te nemen, U geheel van Uw dienst als dienaar des Woords af te zetten, van welk besluit hij U hierbij een door de praeses en scriba getekend afschrift doet toekomen.

Uit dit besluit zult U kunnen verstaan, dat uit Uw hardnekkige verwerping van het vermaan van Uw kerkeraad, alsook van de meerdere kerkelijke vergaderingen, deze afzetting uit het ambt voortvloeit.

De kerkeraad blijft vurig van de Here begeren, dat deze voortgaande tuchttoefening alsnog tot Uw bekering moge leiden.

Met broedergroet,

Namens de kerkeraad:
(J. Groen) h.t. praeses,
(H. Horst) scriba.

Men lette op de adressering: niet aan „de wel-erwaarde heer ds” . . ., maar: „de weledelgebo- ren heer” A. van der Ziel. Als ds. Van der Ziel terecht geschorst was, terecht. Maar hij is niet terecht geschorst. En ik herinner mij nog leven- dig hoe de reactie was als je zelf zulke briefjes kreeg. In 1944, 1945 of daaromtrent.

In dat opzicht een echt „synodaal” briefje.

Ook in ander opzicht echt „synodaal”. Want in dit briefje wordt gezegd dat ds. A. van der Ziel niet slechts „hardnekkig” het vermaan van zijn kerkeraad, maar ook „dat van de meerdere ker- kelijke vergaderingen” verworpen heeft.

Dat is ook door en door synodaal.

Vrijgemaakte predikanten staan, evenals elk gemeentelid, onder toezicht van hun mede-ouder- lingen, maar NIET van de classis of enige syn- ode. De laatsten hebben over geen enkel ge- meentelid opzicht, niets te vermanen. Die ver- gaderingen hebben naar artikel 79 der kerkerode slechts te oordelen over mogelijke afzetting- waardigheid. Oordelen is iets anders dan verma- nen. Vermenen doen de ouderlingen der eigen gemeente. Dit is een van de symptomen dat wij na twintig jaar bezig zijn te verliezen wat we aan inzicht bij de vrijmaking gewonnen hebben. Geen geherder van de classis; geen geherder van een synode!

Geen classis, geen synode had te vermanen.

Zulk vermaan lappe men aan zijn laars.

Een kleinigheid?

Inderdaad.

Zoals de klauw van een leeuw een kleinigheid is.

Maar aan de klauw kent men de leeuw!

Het besluit

Ds. Van der Ziel ontving daarbij het volgende afschrift van het afzettingsbesluit.

De kerkeraad

kennis genomen hebbende van

- de uitspraak van de Classis Groningen d.d. 3 juni 1965, waarin zij „met diep leedwezen (uitspreekt) dat Ds. A. v. d. Ziel geheel van zijn dienst is af te zetten, met de bede, dat hij alsnog van deze verkeerde weg met be- rouw moge terugkeren”.
- de uitspraak van de Part. Synode van Groningen d.d. 1 oktober 1965 „dat de Classis Groningen terecht uitsprak, dat Ds. A. v. d. Ziel geheel van zijn dienst is af te zetten”;
- het rapport van het huisbezoek gebracht op 7 september 1965 bij Ds. A. v. d. Ziel, door de klufouderlingen;

constaterende

- dat niet is bewezen, dat de uitspraak van de classis strijdt tegen het Woord Gods, of tegen de artikelen van de aangenomen kerkenorde, waarom deze uitspraak voor vast en bondig is te houden;
- dat door de uitspraken van de Classis en de Part. Synode voldaan is aan het beppaalde in art. 79 K.O. t.a.v.. de afzetting van een dienaar des Woords;

voorts met droefheid constaterende

- dat Ds. A. v. d. Ziel ook na de hem ter ken- nis gebrachte uitspraak van de Classis niet alsnog van zijn verkeerde weg met berouw is teruggekeerd;
- dat uit het huisbezoeksrapport van de kluf- ouderlingen blijkt, dat Ds. A. v. d. Ziel zich in zijn zonde verhardt;
- dat Ds. A. v. d. Ziel ook na de uitspraak van de Part. Synode niet tot een ootmoedige er- kenning van zijn schuld is gekomen;

van oordeel

- dat er geen geoorloofde weg is om tot ophef- fing van de schorsing van Ds. A. v. d. Ziel te komen;
- dat zijn gebleken voortgaande verharding noodzakelijk maakt thans tot zijn afzetting over te gaan;

besluit

- met diepe droefheid, Ds. A. v. d. Ziel geheel van zijn dienst als dienaar des Woords af te zetten, met de bede, dat deze voortgaande tuchttoefening hem alsnog tot bekering moge leiden;
- hiervan mededeling te doen aan
 - Ds. A. van der Ziel

- de gemeente
- de zusterkerken in Nederland.

Namens de kerkeraad:

(J. Groen) h.t. praeses,
(H. Horst) scriba.

Dit besluit is een zoekplaatje: Waar is de grond voor de afzetting van ds. Van der Ziel? Wat de openbare GROVE zonde, waarom hij is afgezet?

Die zoekt men tevergeefs.

Er staat veel in. De argeloze lezer zou wel kunnen denken: die kerkeraad moest ds. Van der Ziel wel afzetten: de classis zei het op 3 juni, de particuliere synode op 1 oktober. De kerke- raad heeft toen nog volijverig gezocht naar gronden uit Gods Woord en de Kerkerode of er tegen de uitspraak der classis, en die der particuliere synode iets was in te brengen. Als ze maar gekund hadden, hadden ze ds. Van der Ziel nog wel gered. Maar ze konden niets vinden en toen moesten ze die besluiten wel voor vast en bondig houden. Maar de eigenlijke schuldigen zijn die classis en die groningse synode. De kerkeraad voerde slechts uit wat de meerdere vergaderin- gen oordeelden, dat geschied moest.

Doch de waarheid is:

- dat deze kerkeraad reeds in de zomer van 1963 ds. Van der Ziel schorste en dus reeds toen van oordeel was dat hij ook der afzetting waardig was;
- dat deze kerkeraad de schorsing doordreef té- gen het oordeel der naastgelegen kerk en handhaafde tégen het oordeel van een classis Groningen (een méerdere vergadering dus!);
- dat deze kerkeraad de afzetting doorzette hoe- wel de generale synode bij 14 voorstemmers

13 tegenstemmers telde, toen de vraag van de tuchtwaardigheid van ds. Van der Ziel aan de orde kwam.

Dat alles wordt in dit besluit gecamoufleerd. Men heeft - zo drukte prof. Schilder (H. J.) het eens uit - „het mes begraven”.

Het ergste blijft dat de openbare GROVE zon- de in art. 79 en art. 80 der Kerkerode vereist, nog steeds niet wordt genoemd.

Thans

houdt ds. Van der Ziel kerkdiensten in Gronin- gen-Zuid met die leden der gemeente die net als in 1944 deze ongerechtvaardigde schorsing niet voor vast en bondig houden.

Een noodoplossing.

Zij hebben inwoning gevraagd bij de kerk van Groningen-Noord.

Ook een noodoplossing.

De kerkeraad van Groningen-Noord heeft ge- meend aan het verzoek van ds. Van der Ziel en de zijnen niet te moeten voldoen.

We hopen dat dit de broeders in Groningen- Zuid niet ontmoedige, en dat zij niet elders een kerkelijk onderdak zoeken. Indien zij zonder bit- terheid voortgaan mogen zij met ons en wij met hen blijven hopen op betere dagen. In de vorige eeuw was onder de afgescheidenen en de kruis- gemeenten de verwarring en de verbittering groot. Maar de HEERE deed de synode van Mid- edlburg 1869 dagen. En de vrede kwam.

Zij er onder ons veel gebed.

Laten onze ogen op de HEERE zijn.

Intussen blijve men waakzaam.

De krachten, die in Groningen verwarring brachten, zijn ook elders werkzaam. Laat er alle waakzaamheid, geen verbittering zijn.

G. Visee.

Breda niet langer ware kerk?

(II)

In een eerste artikel herinnerde ik er aan, dat naar het oordeel van de classis Noord Brabant- Limburg de merktekenen van de ware kerk te Breda gebleven zijn. Met name het eerste merke- teken, dat van de reine predikatie van het evangelie. Ik wees erop, dat in de afgelopen jaren slechts tweemaal een bezwaar in kwam tegen een preek van Ds. Smouter, zonder dat dit evenwel enige nasleep had.

Verder, dat de kerkeraad, tijdens de beruchte zes weken, meer dan eens aan de broeders vroeg: „Wijst u dan die wind van leer eens aan?”, maar dat geen afwijkingen konden wor- den aangewezen. Met andere woorden, het feit van de prediking, de prediking als gebeuren, als werkelijkheid was en is te Breda nog onaange- tast, hoe dan ook de confessionele situatie mag zijn en welke gevaren ook mogen dreigen. Dit is ook de conclusie uit de kerkvisitaties, die de laatste jaren zijn gebracht.

Ik moet op dit feit nader terugkomen.

Eerst is het echter noodzakelijk in te gaan op de motieven, die zijn aangevoerd om de schei- ding te rechtvaardigen. Er is reden om te ver- moeden, dat het oordeel van prof. J. Kamphuis veel invloed heeft, en heeft gehad, op de broe- ders te Breda. Daarom ga ik eerst in op wat hij schreef in de Reformatie van 23 oktober en 13 november. Daarna komen de motieven van de broeders te Breda aan de beurt.

Het oordeel van prof. Kamphuis.

De professor is van mening, dat de uitspraken van de classis Noord Brabant-Limburg worden getypeerd door het feit, dat ze spreken over „wantrouwen” in de confessionele integriteit van de kerkeraad van Breda, niet over een reeds verloren integriteit.

Daarmee heeft prof. Kamphuis in de roos geschoten.

De classis zou er niet over gepiekerd hebben te constateren, dat de zaak in Breda reeds ver- loren was, eenvoudig omdat ze dat nooit kon bewijzen, laat staan geloven.

Prof. Kamphuis is van een andere mening.

Hij meent, dat de phase van het „wantrou- wen” mogelijk voor 1957 gelegen kan hebben, maar dat Breda sinds lang „duidelijk en defi- nitief” geweigerd heeft zich verbonden te ver- klaren aan de Gereformeerde belijdenis. Hij

spreekt in het artikel van 13 november zelfs van „valse leer en oppositie tegenover de leer der Schrift”. Kennelijk doelend op de kerkeraad van Breda schrijft hij dat deze valse leer nooit enig recht van bestaan heeft en „zeker geen recht om in de kerk de zielen van Gods volk te verwoesten, door het te dwingen om te bukken onder de grillen van allerlei wind van leer”.

Dat is niet mals.

De mensen in het land moeten wel denken, dat hier in het Zuiden verschrikkelijke kettters rondlopen en ketter-beschermers.

Als buurman van Breda, als kerkvisitor en lid van de commissie van onderzoek verklaar ik, dat te Breda nooit hard geroepen is onder de dwingelandij over de zielen en dat er van de verwoesting van deze zielen geen sprake is.

Prof. Kamphuis grondt zijn oordeel, dat de breuk met de Gereformeerde belijdenis defini- tief zou zijn, op drie feiten.

Eerst dat van het ondertekeningsformulier van 1957, dat op enkele punten opening gaf. Prof. Kamphuis schrijft: „Hier is principieel de beslissing gevallen. Al jaren geleden”. Voor 1957 kon er sprake zijn van wantrouwen. Na 1957 was de confessionele integriteit verloren.

In de tweede plaats noemt prof. Kamphuis de afwijking van Zondag 22 H.C. Hiervan schrijft hij: „De kerkeraad kwam nu nog duidelijker en driester voor de dag als college, dat op een duidelijk en materieel punt niets te maken wil- de hebben met de Gereformeerde belijdenis”. Hij vraagt: „Wantrouwen oproepen in eigen confessionele integriteit? Welneen: duidelijke breuk met de confessie”.

Tenslotte komen particuliere uitlatingen aan de orde.

Als voorbeeld noemt prof. Kamphuis de cri- tiek van Ds. K. C. Smouter in het kerkblad van Breda van 8 mei j.l. op art. 1 van de N.G.B., waar onze God een 'enig en eenvoudig geeste- lijk wezen' wordt genoemd. Volgens Ds. Smou- ter zou hier gesproken worden vanuit een on- schriftuurlijke zijnsfilosofie. Verder enige cri- tiek op art. 15 „waar gezegd wordt dat de erf- zonde door de Doop niet ganselijk wordt teniet gedaan (i.p.v. 'ganselijk niet')”. Tenslotte de zin, waarin Breda verklaart geduld te willen hebben met de zwakheden van de belijdenis.

Ook op grond van deze feiten concludeert prof. Kamphuis dat de kerkeraad de grondslag van de Gereformeerde kerken heeft weggenom- men. Heel suggestief schrijft hij dan:

„Driemaal is scheepsrecht.
Het begon in 1957.
Het ging door in 1961.
Het werd gecompliceerd in 1965.
Het betrof in 1957 de Dordtse Leerregels.
In 1961 de Heidelbergse catechismus.
In 1965 de Nederlandse Geloofsbelijdenis.”

We willen deze drie punten nader bezien.
Eerst het ondertekeningsformulier van 1957.
Dit formulier werd, zoals men weet, geschapen om een broeder te verlossen uit de consciëntienood waarin hij gekomen was door het opvatten van enkele bezwaren tegen enkele passages uit de Dordtse Leerregels.

Uiteraard heeft prof. Kamphuis het recht om tegen de inhoud van dit formulier en tegen de bedoeling waarmee het werd ingevoerd bezwaar te maken. De Classis deed dat ook. Ze sprak o.m. uit: „dat het niet bindend, maar ontbindend werkt, wanneer de tolerantie bij voorbaat wordt gegoten in de algemene termen van een daartoe dienend formulier, omdat ieder ondertekenaar dan vrijelijk voor zich elk voorbehoud kan maken, dat hij wenst”.

Met andere woorden: de classis zei: „Dit **werkt** ontbindend”.

De classis zei geen moment, dat de ontbinding **een feit** was geworden!

Dat recht had de classis niet.

Dat recht heeft ook prof. Kamphuis niet.

Want niemand kan metterdaad **bewijzen**, dat dit formulier de ontbinding **heeft** gebracht.

Wat **bewezen** kan worden, dat is alleen maar dit, dat een **toenmalige** kerkeraad opening heeft verschafte aan **één** broeder, die **enkele**, niet nader genoemde bezwaren had tegen de Leerregels, en die kerkeraad daarmee de **mogelijkheid** schiep voor subjectieve vrijheid.

Maar **mogelijkheid** is gelukkig niet hetzelfde als **werkelijkheid**.

Wat verder kan worden bewezen is, dat de bewuste broeder sinds enkele jaren niet meer te Breda woont.

Verder dat de bedoeling en de ontstaansgeschiedenis van het formulier van 1957 geheel in het vergeetboek zijn geraakt. Zo zelfs, dat — toen de classis de commissie de vraag stelde, hoe men toch aan het formulier van 1957 gekomen was, niemand, noch in de kring van de kerkeraad, noch in die van de uitgetreden broeders, daarop kon antwoorden.

De geschiedenis van het formulier kon eerst geschreven worden na een klein historisch onderzoek. De huidige kerkeraad van Breda, die van geheel andere samenstelling is dan die van 1957, deelde voorts mee, dat het bewuste formulier naar zijn beste weten steeds heeft **gefungeerd** als formulier van verbintenis, nooit als formulier van voorbehoud.

Verder staat vast, dat Ds. K. C. Smouter bij zijn intrede in Breda, toen hem dit formulier ter ondertekening werd voorgelegd, direct bezwaar gemaakt heeft tegen de negatieve strekking ervan, maar dat de kerkeraad op praktische gronden heeft gemeend, de zaak te moeten laten voor wat die was.

Voorts ligt daar het feit, dat de kerkeraad van 5 april dit formulier terzijde stelde, omdat de kerkeraad niet langer een formulier wenste „met voorbehouden”.

En ten slotte ligt er de publieke verklaring van de gemeente van Breda (zie Opbouw van 21 mei 1965): „Wij hebben de belijdenisschriften der Gereformeerde Kerken lief, onderwijzen erin en verdedigen zo om de waarheid die in haar wordt beleden. Wij erkennen **alle** artikelen (vet gedrukt van Breda) der leer daarin begrepen als op Gods Woord gegrond.”

Men kan over dit alles wel heenlopen. Maar dat is niet recht.

Breda wenste dus ondertekening zonder voorbehoud!

Wat blijft er nu over van de bewering van prof. Kamphuis, dat de confessionele integriteit reeds in 1957 verloren was gegaan?

Prof. Kamphuis poneert wel, maar hij bewijst niets.

Men kan hier geen ogenblik verder gaan, dan de classis ging, die voor de situatie van '57 sprak van gevaar.

Maar gevaar betekent gelukkig nog niet altijd catastrofe.

De dingen vallen ook wel eens een beetje mee.

In de tweede plaats de afwijking van Zondag 22 H.C.

De classis heeft ook hier niet ontkend, dat er gevaar dreigde.

Zij sprak o.m. uit: „Zou men immers voort-

wandelen op de boven aangewezen weg, dan zou het inderdaad duidelijk worden, dat men over de gehele linie de vrijheid wil behouden om eigen opvattingen te stellen tegenover de belijdenis”.

Met andere woorden: hier ligt de **mogelijkheid** van algehele vrijheid. Maar mogelijkheid is nog geen werkelijkheid!

Prof. Kamphuis concludeert: „duidelijke **breuk** met de confessie”.

Enkele zinnen tevoren voegt hij nog de woordjes tussen „op dit punt”. Deze woordjes laat hij nu vallen, maar ze kunnen niet worden gemist.

En afwijking van een onderdeel van antwoord 57 is nog geen afwijking van antwoord 57 integraal, laat staan afwijking van de confessie integraal.

Ik zeg niet, dat de zaak onbelangrijk is.

Wel, dat één onderdeel één onderdeel blijft, met nadruk op het telwoord en het zelfstandig naamwoord.

Geen mens kan op grond van de feiten zoals ze er liggen, **bewijzen** dat Breda de grondslag weggenomen heeft. Integendeel, de feiten, zoals ze er liggen, bewijzen, dat Breda deze grondslag als geheel gehandhaafd heeft. Ik weet, dat veel broeders zeggen: Ja, maar elke ketterij begint klein.

Accoord!

Maar elke kleine afwijking hoeft nog niet uit te lopen op ketterij. Ds. B. Telder heeft trouwens genoeg gepubliceerd om van hem te weten, dat zich uit hem geen ketter ontwikkeld heeft. Integendeel!

Tenslotte is daar de uitspraak van Ds. K. C. Smouter over art. 1 N.G.

Ds. Smouter schreef in Het Kerkblad van Breda dit zinnetje: „Onder andere werd gewezen op art. 1 N.G.B., waar vanuit een onschriftuurlijke zijnsfilosofie over God gesproken wordt als over een „enig en eenvoudig (is gelijk: niet samengesteld), geestelijk Wezen”. Is dit een bewijs, dat de belijdenis werd losgelaten? Of zou het ook een min of meer (daarover kan men twisten) geslaagde poging kunnen zijn, een bijdrage te geven tot een „sympathetisch-critisch” gesprek over de belijdenis? Prof. Kamphuis heeft over de sympathetisch-critische methode van prof. Dr. K. Schilder hoog opgegeven in een artikel in de F.Q.I. Almanak 1953 onder de titel „Critische Sympathie”. Hij gaf daar o.m. de volgende citaten van prof. Schilder.

„Indien toch de kerk nimmer de waarheid der Schriftopenbaring heeft uitgeput of uitputten zal, dan zal de reflectie over en de reproductie van het dogma juist door de band aan de Schriftopenbaring geprikkeld worden tot een kritisch staan t.o. dogmata en belijdenis” (74). En: „Als de dogmaticus de lijn van de H.S. volgt, ook al zou die hem kritisch t.o. een bepaald dogma plaatsen, dan verlaat hij de kerkelijke lijn evenmin als een ander kerkreformatorische zin”.

Door deze twee citaten is de sympathetisch-critische methode van K.S. duidelijk aangegeven, met nadruk op zowel het sympathetische als het kritische ervan. Kan prof. Kamphuis nu **bewijzen**, dat Ds. Smouter in zijn kritiek op wat hij noemt de „zwakheden” van de confessie het sympathetische overboord heeft gezet? Ik bedoel met bewijzen: **exact bewijzen?**

Wat moeten we aan met de kritiek die Ds. J. R. Wiskerke in Lucerna 3e jg. no. 5 heeft ingebracht op de bewuste zinsnede van art. 1 N.B.G.? Ik weet best, dat Ds. Wiskerke heel omzichtig en voorzichtig formuleert. Maar op een fijne manier laat Wiskerke in een uitgewerkt en helder betoog voelen, dat achter de formulering van art. 1 inderdaad een heidense filosofie schuilt.

Hij slaakt zelfs de verzuchting: „Wie enigszins bekend is met de gevaarlijke verwoesting, die een scholastiek op de wijze van de thans besproken tabel in het leven der kerk aangebracht heeft, zou wel begeren, dat de zegswijze in art. 1 een andere was geweest, b.v.: „Wij geloven allen met het hart en belijden met de mond, dat onze God een enig God is, eenvoudig (niet tegen zichzelf verdeeld in al Zijn werken), geestelijk (en dus de oorsprong van alle leven...) „of nog weer anders”.

Het artikel van coll. Wiskerke kwam uit in 1962 als ik me niet vergis. Ds. K. C. Smouter heeft op dat artikel teruggerepen in de kerkeraaddebatten van 1965 en heeft precies hetzelfde willen zeggen.

Waarom is nu het spreken van Ds. Wiskerke blijkbaar goed en dat van Ds. Smouter fout?

Dusdanig fout, dat het de gereformeerde basis zou wegnemen en een exact bewijs zou vormen van zijn val en die van de kerkeraad?

Mijn conclusie is, dat prof. Kamphuis, om het zacht te zeggen, de situatie in Breda overtrekt.

Dat mag niet.

Omdat het de naaste geen recht doet.

Omdat hier minstens een gehele kerk op het spel staat.

Dit schrijven **bevestigt het schisma en roept het op.**

G. v. d. Brink.

BOEKBESPREKING

H. Venema, **Uitverkiezen en Uitverkiezing in het Nieuwe Testament** (Diss.), Kampen (bij J. H. Kok), 1965.

II

Blz. 45-53) de exegese van de woorden "in Christus" in Ef. 1:3 en van het daarop corresponderende "in Hem" in vs. 4). Tegen deze passage, waarop dr. V. zijn 6de stelling heeft gebouwd, heb ik geëpponeerd bij de openbare promotie van den auteur. Ik laat hier volgen wat ik toen naar voren bracht.

Methodisch acht ik het een tekort, dat dr. V. wel tal van meningen van geleerden releveert, maar zo weinig doorgeeft van hun argumentatie. En niet minder, dat hij niet apart ingaat op de context van de bewuste woorden in Ef. 1:3, 4. Zijn keus lijkt mij dientengevolge en in het algemeen onvoldoende verantwoord, en in het bijzonder t.a.v. Ef. 1:3, 4.

Ik meen bovendien, dat zijn keus minder juist is, althans wat de tekst in kwestie betreft, en wil dat vanuit het verband trachten te adstrueren.

Allereerst valt te letten op het bredere tekstverband, met name op vs. 10, waar sprake is van een "alles onderbrengen (**anakephalaioosasthai**) in Christus". In deze term ontmoeten we een voor deze brief belangrijk thema: Christus als hoofd (**kephalè**). Het keert terug in vs. 22 en verderop in 4:15 en 5:23. We ontmoeten het eveneens in de parallelbrief aan Colosse, t.w. 1:8 en 2:10 en 19. Dit **anakephalaioosasthai** spreekt toch van 'bindeling', van 'samenvatting'. En het 'in' daarbij is dus wel lokaal te nemen: Christus is door dat 'in' aangeduid als het concentratiepunt, als degene in wien alle draden samenkomen. In het verband van Col. 1:18 heet het bovendien: "alle dingen hebben hun bestaan in Hem" (vs. 17). Het hier gebezigde werkwoord (sun-hestèken) spreekt van samenvoeging (sun-) van onderdelen tot een geheel. En in vs. 19 is — als we tenminste de minieme verbetering van een naamgenoot van dr. V. aanvaarden²⁾ — sprake van een "heel de volheid in Hem doen wonen". In beide gevallen is 'in' zonder twijfel lokaal; nader bepaald: complexief.

Veel belangrijker nog is het engere tekstverband. De schrijver zal met me eens zijn, dat de overeenkomst die door "gelijk"³⁾ wordt uitgedrukt er een is tussen "die gezegend heeft in Christus" enerzijds en "...Hij ons uitverkoren heeft in Hem" anderzijds. Laatstgenoemde zinsnede (die uit vs. 4 dus), waarin geen bepalingen voorkomen die corresponderen op "met allerlei geestelijke zegen" en "in de hemelen", stelt ten duidelijkste in het licht, dat in vs. 3 "in Christus" behoort bij "gezegend heeft".

Deze verbinding nu van "zegenen" met "in iemand" is een opvallende. Zij komt nl. verder in het N.T. alleen nog voor bij een samenstelling van het hier gebruikte werkwoord (**en-eulogoo**), en wel slechts tweemaal, nl. Hand. 3:25 en Gal. 3:8. Beide malen gaat het om een oudtestamenteel citaat, resp. uit Gen. 22:18 en 12:3. Het zijn de overbekende woorden, door den Heere tot Abraham gericht, en later herhaald aan Izak⁴⁾ en Jakob⁵⁾: "in u (of: in uw zaad) zullen alle volken (of: alle geslachten der aarde) gezegend worden. Dat Paulus het 'in' in deze oudtestamenteel uitspraak verstaat als aanduidend een bundeling in een stamvader, in een geslachts-hoofd, lijkt mij evident: Gal. 3 eindigt met de woorden "gij zijt dus Abrahams zaad, volgens belofte erfenamen". Het gaat om de familieband aan vader Abraham; als die er is, delen zij in de zegen van Abraham. De complexieve kracht van 'in' blijkt daar trouwens overduidelijk, doordat voorafgaat "allen zijt gij één in Christus Jezus". Paulus verstaat dus het 'in' op de bewuste Gen.-plaatsen genealogisch-complexief. Dat dit een verbijzondering is van het locale 'in', blijkt uit Hebr. 7:10: Levi was **in de lendenen van zijn vader**, toen Melchizedek dezen tegemoet kwam.

Welnu: zou dr. V. niet denken, dat de apostel in Ef. 1:3 zijn bewoordingen opzettelijk aan de bewuste Gen.-plaatsen ontleent? Mij lijkt dat alleszins aannemelijk. In de eerste plaats vanwege het **unieke** van de verbinding "zegenen in iemand". Maar ook zakelijk gezien leveren juist deze teksten het centrale thema voor de brief

aan Efeze: dat nl. de zegen van Abraham gekomen is over de volkeren. Paulus gaat daar breed op in in 2:11 vlgg. En ook in dat verband ontmoeten we een uitdrukking, verwant aan de pas in Galaten gesignaleerde, die wijst op de bundelende kracht van 'in', nl. 2:15 "om in Zichzelf... de twee tot één nieuwe mens te scheppen". Ik meen daarom, dat ook in Ef. 1:3, 4 het 'in' genealogisch-complexief bedoeld is.

Paulus refereert dus in vs. 3 kennelijk aan het Schriftwoord, dat in Abraham alle geslachten der aarde zullen gezegend worden. Alleen: hij 'verdiept', naar "het inzicht hem geschonken in het geheimenis van Christus" (3:4) het 'in Abraham' merkend als een **pistisch-genealogische eenham** tot 'in Christus', daarmee het volk Gods heid. Vergelijkbaar is wat hij schrijft van Abrahams zaad in Gal. 3:16: en uwen zaden — enkelvoud! — d.i. Christus; en van de steenrots in de woestijn in 1 Cor. 10:4: en de steenrots was Christus. Trouwens: hetzelfde woord, dat deze 'verdieping' in 1 Cor. 10 signaleert, doet dat ook in Ef. 1:3: dáár was sprake van 'geestelijke' drank, hiér van 'geestelijke' zegen.

Deze exegese blijkt wat dr. Venema heeft opgebouwd niet te ondermijnen, veeleer sterker te funderen. Immers:

1) Al gaat dit genealogisch-complexieve in het causaal-instrumentele niet op, het impliceert wel ook die beide functies. En bovendien de sociatieve, vgl. Gal. 3:9 "worden gezegend met den gelovigen Abraham".⁴⁾

2) Dr. Venema heeft tegen Deissmanns opvatting het bezwaar, "dat hij tekort doet aan Christus als persoon" (p. 48). M.i. blijft dit bezwaar ook aan zijn eigen interpretatie min of meer kleven: voor het functioneren als oorzaak en instrument is het niet strikt nodig, dat men 'persoon' is. Anders echter bij mijn opvatting: zal Christus hoofd zijn van de nieuwe mensheid, dan moet Hij zelf mens zijn. "Zoals" (en: omdat) "de dood er is door een mens, zo is ook de opstanding der doden door een mens. Gelijk zij in Adam allen sterven, zullen zij in Christus allen levend gemaakt worden" (1 Cor. 15:21, 22). Hier ontmoeten we hetzelfde genealogisch-complexieve 'in' als in Ef. 1:3, 4!

3) Dr. V. heeft het historisch karakter van het verkiezen Gods herhaaldelijk in het licht trachten te stellen; voor tal van plaatsen bevestigend, voor Ef. 1:4 bepaald niet overtuigend. Echter: als in vs. 3 het 'in Christus' een verdieping is van 'in Abraham', dan moet ook in het op vs. 3 corresponderende begin van vs. 4 het 'in Hem (d.i. Christus)' een verdieping zijn van 'in Abraham'. God had Israël eigenlijk niet pas verkoren bij de uittocht, maar reeds in Abraham (vgl. Deut. 4:37 en 10:15). Op die **verkiezing in Abraham** doelt Paulus in Ef. 1:4.

Tot zover wat ik in mijn oppositie aanvoerde. Ik wil daaraan thans nog iets toevoegen, dat ik toen niet alleen uit tijdsgebrek, maar ook opzettelijk heb verzwegen, omdat ik nl. bij de promotie van een ander niet wilde preken voor eigen parochie. Dat is het volgende.

Dr. Venema heeft in zijn dissertatie de door mij voorgedragen exegese van de term 'de grondlegging der wereld' afgewezen, zonder die overigens met argumenten te bestrijden. Hij schrijft (in het deel van noot 128 dat op blz. 57 staat): "Deze opvatting lijkt me evenwel niet houdbaar. Het zou te ver voeren daar nader op in te gaan". Natuurlijk neem ik het hem niet kwalijk, dat hij deze zaak liet rusten, al betreurt ik het wel, dat ik nu van de gronden van zijn afwijzing onkundig blijf.

Het zal dr. V. echter niet ontgaan zijn, dat in het bovenstaande bij het onderzoek van een heel andere kwestie, nl. van de term 'in Christus' (waarmee ik me, dat mag dr. V. wel weten, tevoren nog nimmer had bezig gehouden) als bij verrassing mijn exegese van de term 'grondlegging der wereld' een geheel nieuwe en van mijn vroegere argumentatie volkomen onafhankelijke steun kreeg. Wij kwamen boven immers tot de slotsom, dat Paulus in Ef. 1:4 denkt aan de verkiezing in Abraham. Welnu als hij dié verkiezing nu aanduidt als zijnde geschied "vóór de grondlegging der wereld", is het dan niet alleszins aannemelijk, dat hij onder "g.d.w." verstaat "Horeb"? (Ik sluit me in het spraakgebruik gaarne aan bij de voorslag van ds. C. Vonk, **De Voorzede Leer** Ia, Barendrecht 1960, blz. 514.). Ik hoop dat dit nieuwe (en, zoals gezegd, onafhankelijke) argument voor dr. V. aanleiding mag zijn, mijn exegese van de term "g.d.w." nog eens in welwillende overweging te nemen. Ik neem de vrijmoedigheid, deze dienst van hem te vragen, te gerede, omdat hij nu tevens van mij een oplossing ontvangen heeft van de moeilijkheid die hij in het vervolg van de boven gedeeltelijk geciteerde 128ste noot naar voren bracht: "Bovendien neemt m.i. zijn voorslag (de mijne dus, betreffende de exegese van 'g.d.w.', D.H.) de moeilijkheid niet weg, waar Ef. 1, 4 ons voor plaatst. De vraag blijft dan, hoe de verkiezing der 'Efeziërs' gesteld kan worden vóór de aanvangen van Israëls volksgeschiedenis. Hoe kan dan gezegd worden, dat zulks gebeurde in Christus?", welke moeilijkheid hem te meer vrijmoedigheid gaf, op mijn voorslag niet nader in te gaan.

Ik wil nu nog enkele opmerkingen maken over dr. Venema's eigen exegese van de woorden

"voor de grondlegging der wereld".

1) Hij vergelijkt deze bepaling in Ef. 1:4 met de bepaling "in de hemelen" uit vs. 3. In die laatstgenoemde uitdrukking wordt, zo meent hij, "ons voorgesteld de bovenaardse grootheid van wat ons geschonken is in de ten hemel gevaren Christus" (blz. 57).

Echter: dan zou deze uitdrukking de zegen kwalificeren. Maar dié functie vervult toch het woord "geestelijk" ("met alle geestelijke zegen"). Temeer nu deze kwalificerende bepaling ernaast staat, hebben we niet de minste reden, om de bepaling "in de hemelen" niet **locaal** te nemen, wat ze toch naar haar aard is. En waartegen ook niet het minste bezwaar is: Christus is immers reëel-locaal "in de hemelen".

Al verder: "Zo wil nu ook... vóór de grondlegging der wereld" aangeven, dat het 'uitverkoren in Christus' boven de aardse maat uitgaat" (t.a.p.). Vetgedrukte van mij, D.H.).

Maar: te minder nu "in de hemelen" een zuiver **locale** bepaling bleek te zijn, laat zich daarmee op één lijn stellen de **temporele** bepaling "voor de grondlegging der wereld".

2) Als ik dr. V. goed begrijp, wil hij de historiciteit van het verkiezen hier redden met deze redenering: Er staat in vs. 3: wij worden gezegend in de hemelen. Toch zijn wij op aarde en vindt die zegening plaats op aarde. Zo staat er in vs. 4: wij werden verkoren vóór de tijd. Ergo: toch gewordt die verkiezing ons in de tijd.

Doch de redenering van den schrijver loopt hier scheef. Inderdaad bereikt de zegen ons, die van Christus zijn, op aarde. Maar dan toch **vanuit de hemel, waar ons Hoofd de zegen ontving** die Hij aan de zijnen doorgeeft. Het zegenen van vs. 3 speelt zich in eerste instantie af op de dáár genoemde plaats ("in de hemelen"), al vloeit de zegen dan verder uit naar de aarde. Welnu: dan zou men, de lijn zuiver doortrekend, t.a.v. vs. 4 toch moeten zeggen: De verkiezing bereikt ons wel in de tijd. Maar dan toch **vanaf de voortijdelijke eeuwigheid toen ons Hoofd verkozen werd**. Met andere woorden het verkiezen van vs. 4 speelt zich in eerste instantie af vóór de tijd. (Let wel: ik stel me hier even op het standpunt van den auteur, beperk me dus tot immanente kritiek.)

Dus had dr. V. hier op zijn standpunt op z'n minst moeten erkennen, **dat de verkiezing van Christus-als-ons-Hoofd vóór de tijd plaats vond**. Maar die erkenning komt niet. Het blijft bij vaagheden als "Met vóór de grondlegging der wereld" wordt aangegeven dat onze verkiezing in Christus stamt van de eeuwige en van eeuwigheid besluitende God" (blz. 61).

Het spijt mij te moeten zeggen, dat dr. V. door deze mystificatie (ik kan het met de beste wil niet anders noemen) van een reëel-temporele bepaling de schijn op zich heeft geladen van vooringenomenheid bij de exegese van Ef. 1:4. Hij heeft de historiciteit van 'verkiezen', gegeven het gebruik van deze term elders in het N.T., ook hier willen vasthouden.

Dat hij met de mogelijkheid, dat de term ook hier historisch verstaan zou moeten worden, na wat hij elders in de Schrift gevonden had ernstig rekening hield, was juist. Maar: gegeven zijn standpunt t.a.v. 'grondlegging der wereld' had hij de onmogelijkheid daarvan hier moeten inzien, zwichtend voor de gegevens van de context.

(Wordt vervolgd)

D. Holwerda.

²⁾ Deze leest nl. 'katoikisai' i.p.v. 'katoikēsai', neemt dus een eenvoudige itacistische fout aan.

³⁾ Het is zonder meer een ramp, dat zowel 'N.B.G.' als 'Sint Willibrord' het vergelijkende karakter van de zinsbouw hebben verdonkeremaand.

⁴⁾ Gen. 26:4.

⁵⁾ Gen. 28:14.

⁶⁾ Het is bevreemdend, dat dr. V., die herhaaldelijk de in zeker opzicht aan 1:3 parallele plaats, nl. 2:6, in zijn betoog betreft (b.v. blz. 55), hieruit niet de consequentie heeft getrokken, dat ook het sociatieve een even essentieel element van het 'in' is als het causale en het instrumentale.

INGEZONDEN

Tweeërlei zwijgen

Wat is het rustig geworden onder ons na die zwarte nacht in Groningen, de nacht van 30-31 oktober, de voorbereiding tot de Hervormingsdag. Op die gedenkdag van de gehele Protestantse wereldkerk hoorden velen van nieuw misbruik van de tucht in een klein stukje daarvan: de kerk van Groningen-Zuid.

De twee in het noorden meest gelezen bladen, t.w. de kerkbode en het Geref. Gezinsblad zwijgen tot op heden over deze voor beide bladen zo belangrijke zaak: een kraan is weer gestopt. Het laatste kon natuurlijk niet geheel zwijgen, het is een nieuwsblad en andere kranten hadden het feit reeds vermeld. Het duurde zelfs tot de volgende dinsdag voor de lezers het onder "kerknieuws" heel sober meegedeeld vonden. En wel

zo, dat alle abonnees tevreden konden zijn, objectief zageid. Eerst wordt een circulaire van de kerkeraad geciteerd en daarna een van de "bezwaarde broeders". Vervolgens iets meegeedeeld over de vergadering van zondag, gegevens die ook in de andere pers hebben gestaan. Het enige "subjectieve" is te vinden in de alinea, waarin men spreekt over "het nachtwerk" van de in spanning wachtende broeders, die niet konden weten dat de afzetting nachtwerk zou worden. En in een pikdonkere nacht moet je wel lichtseinen geven, dan is men „in de lijn der vrijmaking”.

Dan zwijgt de krant, althans rechtstreeks wordt er niets over geschreven. Tot veler verrassing, denk ik. Men zou bijna denken dat het afgesproken taktiek is: niet veel meer over schrijven, de mensen moeten rust hebben, dan valt alles wel mee. De Reformatie heeft natuurlijk niet geheel gezwegen, die commentarieert de circulaire van de bezwaarden wel, en ieder kan dan weten, hoe het gebeurt. Opmerkelijk, dat het Gezinsblad ondanks deze voor-ganger doet of er niets gebeurd is.

In één rubriek echter vinden we enkele opmerkingen over de afzetting, de rubriek binnenslands gebeuren, die verzorgd wordt door de heer A. Zijlstra. De rubriek die "leeft" van de afval in Nederland. Dit stukje begint natuurlijk met de herv. kerk, vervolgt met de synodale, waar een "aanvaardt elkander" geldt „hoe scheef het ook gaat”. Voelt u het, hier gaat ds. Jansen over de knie van de oud-strijder! Dan komt de vrijgemaakte kerk aan de beurt: "Dacht iemand dat onze vrijgemaakte kerken voor zulke val gevrijwaard zouden zijn, als de tucht contrabande werd? Wij zijn dankbaar, dat het besef van dit dodelijk gevaar in ons kerkleven weer openbaar werd. Onze synode en de andere meerdere vergaderingen gingen de goede weg en de vruchten daarvan worden weer gezien."

Er volgt nog meer, over de felle kritiek die er nu nog is tegen Woord, belijdenis en kerkerode, maar de schrijver hoopt dat die eerlang zwijgen zal. Even verderop krijgt ds. Schoep ervan langs, n.a.v. zijn artikel in Woord en Wereld. Ds. Jansen schreef er in dit blad anders over, maar misschien heeft de kroniekschrijver van het G.G. alleen de Reformatie gelezen! Hij schrijft zelfs, dat de strijd tegen de hervormde modaliteiten hem is opgelegd, in navolging van de Reformatie uiteraard. En iedere synodale schrijver-„bezwaarde" wordt met graagte aangehaald.

Zo gaat dat, hiermee wordt het kerkvolk opgevoed. De naam van ds. Van der Ziel wordt niet vermeld, al is het duidelijk dat op hem bedoeld wordt; in een volgende paragraaf spreekt hij immers over het oordeel van de wereldse pers en dan noemt hij zijn naam wel. Hier kunnen genoemde en ongenoemde predikanten en hoogleraren het mee doen. Nu, we kunnen begrijpen dat deze broeder blij is met deze afloop van de zaak. Hij begon in 1950 al te ageren tegen ds. Van der Ziel, in de kerkeraad, na de preek. Ik herinner me, hoe hij de afgezette predikant toen al aanviel op een preek over zondag 2, over 's mensen ellende. Ds. Van der Ziel had toen al oog voor de gevaren die de vrijgemaakte kerken bedreigden in de doorgaande-reformatie-roes. En hij he-ft daarover niet gezwegen, veel van wat hij toen zei, zeggen nu velen, met name in Opbouw.

Nu is het zo geworden, dat velen niet meer spreken durven. Dat is het andere zwijgen. Wie weet dat er een dergelijke rubriek is en een instantie waar alle kerkblaadjes gelezen worden, weet dat hij maar zo op de „zwarte lijst" gezet kan worden. Daarvoor is maar weinig nodig op het ogenblik. Voor de positie van vele predikanten en ouderlingen moeten we oog hebben, maar onmiddellijk zeggen we erbij, dat we mogen verwachten, dat ze nee zullen zeggen, als ze menen dat ze dat moeten. Want anders sukkelen we maar voort en zal er nooit iets uitgaan van deze christelijke kerken. En dan hopen we tevens dat men de achtergronden zal ontdekken in deze zaak. Maar nogmaals: het is niet eenvoudig voor velen. Wat moet men als men verbonden is aan een vrijgemaakte schoolvereniging? Nieboer ging eraan omdat hij het Getuigenis getekend had, want "sovereiniteit in eigen kring" is er niet meer, alles is kerk en kerksaak. Waar is de christelijke vrijheid? Stel dat een onderwijzer of leraar in het Tehuis ging kerken en hij werd "gesnapt" (de term is van een predikant, die ergens geweest was en toen enkele broeders tegen het lijf liep!)? Als ds. Keizer in het Tehuis ging preken - wat hij niet doet! - zou hij zomaar door het bestuur van de Geref. H.B.S. geschorst worden!

Zo is nu de situatie, het is een bitter ding dat 20 jaar na de Vrijmaking te moeten schrijven. Maar het moet wel eens duidelijk blijken in welk slop we zitten tengevolge van het **wantrouwen** en van de **groepsdrift**, die overal heersen, al is het in Groningen wel het ergste. Maar via het Gezinsblad is dit door heel ons land verbreid en heeft al menigeen met deze mentaliteit kennis gemaakt.

In het begin van de vrijmaking was er een blad dat „de Vrije Kerk" heette. Het is voortgezet onder de naam Geref. Gezinsblad. Een vrije kerk? Geen sprake van, de eerste hoofdredacteur, ds. Vonk, kan erover meepraten. Hoe is hij

over de tong gegaan, al is het nu wat geluwd vanwege de afwijzing van de samensmelting der beide gemeenten na de opheffing van alle schorsingen in Schiedam. Die brieven werden natuurlijk afgedrukt in het G.G., maar heeft u die eerste prachtige, christelijke brief ook gelezen in dit blad? Dat wolkje als eens mans hands? Dat kon natuurlijk niet. We hopen, dat ds. Vonk de sleutel die hij nu in handen heeft, in handen houdt.

Tenslotte nog dit. Erg is die geruisloze gelijk-schakeling die het Gezinsblad voorstaat. Heeft u ooit gehoord waarom broeder Laning uit het blad verdwenen is? In zijn eerste gemoedelijke praatje dat hij neerschreef na diens vertrek uit het hoekvenster, rept de heer Jongeling er met geen woord over. (25 nov. 1965) Nee, dat is niet waar, in algemene termen wordt er op geduid: "Handhaving van de oude koers kan soms tot botsingen leiden met broeders die we christelijk liefhebben - kan het ook anders? - Dat doet pijn. Er is al zoveel strijd en broederstrijd valt dubbel zwaar". Wij geloven dat direct. We vragen echter: moet die strijd zo gestreden worden?

Hij klaagt over het feit dat zo vaak niet eerlijk gestreden wordt en over de smaad die de "getrouwe strijd" meebrengt, maar waarom dan in datzelfde stukje indirect ingestemd met de afzetting van ds. Van der Ziel? Dat begrijp ik niet. Alles wordt gezet in het raam van het "oecumenisme" en zo worden de mensen er toe gebracht niet zelf te onderzoeken en is men vaag. Inter-vrijgemaakte vaagheid van het Gezinsblad tegenover de interkerkelijke vaagheid van Trouw! Dat overigens naar mijn smaak juiste voorlichting over onze kerken geeft.

We houden op, want er is ander werk te doen, we worden weer met lamheid geslagen. Maar deze methode willen we hier signaleren. We hopen nog altijd dat er klaarheid komt en de christelijke vrijheid, die de vrijmaking wilde teruggeven, werkelijkheid wordt. Misschien wordt in een van de komende kerkelijke vergaderingen eenzelfde kreet gehoord, als Ledeboer in de vorige eeuw slaakte, midden onder de besprekingen: "Here, bekeer ons".

Helpman, 28 nov. 1965.

A. Plaatsman.

KERKNIEUWS

Beroepen te Coaldale (Alta) Canada: J. Mulder te Carmen (Manitoba; te Cloverdale J. T. v. Popta te Edmonton.

Aangenomen naar Nijmegen: J. Keuning te Haulerwijk.

Bedankt voor Helpman (a.s. vakature E. Th. v. d. Born): Dr. C. Trimp te Voorburg.

De afzetting van ds. A. van der Ziel. Om-trent deze afzetting namen reeds enkele kerken het besluit deze niet te erkennen.

De Raad van de Gereformeerde Kerk van Haren is bij de toetsing van de besluiten van de Generale Synode van Rotterdam-Delfshaven t.a.v. de zaak ds. A. van der Ziel, op zijn vergadering van 19 november 1965 tot een afsluiting van zijn oordeel gekomen over deze droevige zaak.

Hij nam daarbij tevens kennis van de volgende stukken:

1. de acta van de Generale Synode 1964/1965;
2. de uitspraak van de Classis Groningen d.d. 4 juni 1965;
3. de uitspraak van de Particuliere Synode d.d. 1 oktober 1965;
4. het besluit tot afzetting van ds. A. van der Ziel, van de kerkeraad van Groningen-Zuid d.d. 28 oktober 1965.

De kerkeraad is van oordeel:

1. dat allermint in de besluiten van de Generale Synode uit de Schriften is bewezen en aangetoond dat ds. A. van der Ziel een openbare en grove zonde heeft bedreven als bedoeld in art. 79 en 80 DKO; veeleer is een theoretische constructie van deze zonde gemaakt, die met wat werkelijk is bedreven niet overeenkomt en zich daarom niet verdraagt met Micha 6 : 6-8, Z. 31 en Art. 32 der N.G.B.;
2. dat de schorsingsdaad d.d. 5 en 9 juli 1963, door de kerkeraad „in eigen verantwoordelijkheid" voltrokken, is geschied in strijd met art. D.K.O., zonder dat de dwingende noodzaak daartoe onweerlegbaar uit de Schrift en de Belijdenis is aangetoond;
3. dat, daar in de gehele behandeling van deze zaak van kerkelijke tucht op de onderscheidene kerkelijke vergaderingen een zeer ernstig gebrek aan eenstemmigheid aan de dag is getreden, wat alle bewijs aan aanwezigheid van een openbare en grove zonde zo zeer aantast dat het vermaan daarover onmogelijk de consciëntie van ds. A. van der Ziel kan aanspreken, van een schriftuurlijk vermaan en oordeel volgens Matth. 18 : 18, 19 niet kan worden gesproken (Hand. 15 : 25; Rom. 15 : 5).

De Kerkeraad overwoog:

Dat een oordeel tot schorsing en afzetting (tenzij er bij de betrokkene bekering komt) moet leiden tot het uitsluiten buiten het Koninkrijk der Hemlen door de Christelijke ban en het daarom **op geen enkel punt** gewraakt mag worden, maar geheel op Gods Woord moet rusten en daarom ook met dat woord moet worden gestaafd.

De Kerkeraad spreekt uit:

1. dat hij op grond van bovengenoemde oordelen en overwegingen, de besluiten van de Generale Synode voornoemd, betreffende de schorsingswaardigheid en de schorsingsweg van ds. A. van der Ziel, niet voor vast en bondig houdt als zijnde niet in overeenstemming met de Heilige Schrift, de N.G.B. en de D.K.O.;
2. dat de besluiten van de kerkelijke vergaderingen over de afzettingswaardigheid alsmede het besluit tot afzetting van ds. A. van der Ziel van de kerkeraad van Groningen-Zuid, welke besluiten op voornoemde schorsing gegrond zijn, derhalve niet houdbaar zijn en daarom door de kerkeraad niet voor vast en bondig gehouden kunnen worden;
3. dat de kerkeraad, in overeenstemming met artikel 31 van de D.K.O., in de kerkelijke weg alles zal doen om tot een herroeping van de schorsing en afzetting te komen;
4. dat hij gaarne kerkelijke gemeenschap wil handhaven en onderhouden met alle broeders en zusters van de Kerk van Groningen-Zuid, zowel met die welke staan achter het beleid van de kerkeraad als met die welke meenden in verband met hun bezwaarnis afzonderlijk te moeten gaan vergaderen. De kerkeraad doet hiervan mededeling met de bede dat in de kerkelijke weg de mogelijkheid gevonden moge worden tot behoud en herstel van de broederschap, ook met hen ten aanzien van wie deze werd verstoord.

De Raad van de Gereformeerde Kerk te Treebeek, in vergadering bijeen op maandag 22 nov. 1965,

kennis genomen hebbende van

de Acta van de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland gehouden te Rotterdam-Delfshaven van 7 april 1964 tot 28 januari 1965, alsmede de Handelingen van de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland in besloten zittingen, gehouden in de jaren 1964 en 1965 te Rotterdam-Delfshaven, **constaterende**

- a. dat de Synode van oordeel is dat de Kerkeraad van Groningen-Zuid duidelijker in zijn oordelen had dienen te formuleren dat hij bij Ds. A. van der Ziel aanwezig oordeelde — zij het in beginsel — een zonde als bedoeld in Art. 80 K.O., dat echter ook uit tevoren genoemde Acta en Handelingen niet blijkt aan welke openbare grove zonde, welke de bedrijver voor de wereld eerloos maken en in een ander gemeen lidmaat der kerk der afsnijding waardig gerekend zouden worden, Ds. van der Ziel zich heeft schuldig gemaakt, dat nochtans door de Generale Synode de eerder gedane uitspraak van Groningen-Zuid, dat Ds. A. van der Ziel naar Artt. 76, 79 en 80 K.O. schorsingswaardig is, wordt bevestigd,
- b. dat de aperte afwijking van Art. 79 K.O. door de Kerkeraad van Groningen-Zuid, wordt goedgekeurd,

van oordeel

- a. dat hij onmogelijk een dergelijke uitspraak voor zijn rekening kan nemen als hem geen openbare grove zonde bij Ds. van der Ziel bekend is.
- b. dat afwijking van de K.O. in geen enkel geval kan worden getolereerd, zeker niet bij de Generale Synode, maar dat bijzonder in onze tijd, nu de handhaving van de met gemeen accoord aanvaarde K.O. op vele plaatsen in het geding is, voor een dergelijke afwijking gewaakt moet worden.

sprekt uit

de uitspraken van de Generale Synode inzake de schorsingswaardigheid van Ds. A. van der Ziel door de Generale Synode en alle daaruit voortvloeiende uitspraken van andere kerkelijke vergaderingen in deze zaak **niet voor vast en bondig te houden**

en besluit

- van deze uitspraak kennis te geven aan
- a. de e.k. Generale Synode;
 - b. de Kerkeraad van Groningen-Zuid;
 - c. Ds. A. van der Ziel.

Verklaring n.a.v. de afzetting Ds. A. v. d. Ziel.

De Kerkeraad van Nieuwendam - Amsterdam-N, in vergadering bijeen op 18 nov. 1965,

kennis genomen hebbende van het besluit van onze zusterkerk te Groningen-Zuid, om haar predikant Ds. A. van der Ziel geheel van zijn dienst als dienaar des Woords af te zetten,

constateert,

dat de Kerkeraad van Groningen-Zuid in zijn

afzettingsbesluit niet aanwijst aan welke openbare grove zonde of dwaling, die voor het aanzicht des Heren in een dienaar des Woords niet mag worden gedragen, Ds. A. van der Ziel zich heeft schuldig gemaakt;

constateert vervolgens,

dat de Kerkeraad van Groningen-Zuid zich in zijn tuchttoefening jegens Ds. A. van der Ziel niet heeft gehouden aan de Art. 76, 79 en 80 van de onder ons geldende Kerkorde en aan hetgeen de Kerken over de oefening der tucht belijden in Zondag 31, vr. en antw. 85 van de Catechismus en in Art. 29 en 32 der Geloofsbelijdenis;

is van oordeel,

dat de Kerkeraad van Groningen-Zuid zich tegenover Ds. A. van der Ziel in een onrechtmatige en daarom valse tuchttoefening heeft verstrikt;

overwegend,

dat een zich conformeren aan dit besluit van de Kerkeraad van Groningen-Zuid inhoudt ontrouw worden aan hetgeen de Here gebiedt ten aanzien van een rechte tuchttoefening,

verklaart,

- a. zich niet aan dit besluit van de Kerkeraad van Groningen-Zuid te confronteren en Ds. A. van der Ziel als predikant in volle rechten in het midden onzer Kerken te blijven erkennen;
- b. 1. hiervan mededeling te doen aan de Kerkeraad van Groningen-Zuid;
2. aan Ds. A. van der Ziel;
3. aan de gemeente;
4. aan de eerstvolgende classicale vergadering van de Kerken in het ressort Amsterdam.

De raad van de gereformeerde kerk te **Wormer** gevoelt zich gedrongen te verklaren (hetgeen hij thans doet):

dat hij ernstig geschokt is en verontrust door herhaalde schendingen van de tussen de kerken geldende afspraken, vastgelegd in de dordtse kerkenordening, welke schendingen gepleegd zijn door onderscheidene „meerdere vergaderingen" en goedgepraat door sommige schrijvers in de kerkelijke pers.

Hij wijst op het feit dat ds. A. v. d. Ziel geschorst is en afgezet door de kerkeraad van Groningen-Zuid, zonder dat de naastgelegen gemeente ooit in de schorsing heeft bewilligd; op het feit dat een deel van de kerk te Beverwijk zich ontdaan heeft van zijn herder en leraar en dat dit deel der kerk als wettige kerk van Beverwijk door de classicale vergadering te Haarlem ontvangen is; op het feit dat de particuliere synode van Zuid-Holland 1965, ten aanzien van de herinstituering der kerk te Gorinchem door een aantal leden die zich aan de kerk onttrokken hadden, uitgesproken heeft dat deze leden niet anders hadden kunnen en mogen doen, terwijl de classicale vergaderingen van Dordrecht-Gorinchem niet alleen zich onthouden hebben van een gunstig advies tot herinstituering, doch eerder een verzoek tot herinstituering hadden veroordeeld. De raad der kerk te Wormer wil gaarne de kerken in haar ressort waarschuwen dit slechte voorbeeld van onderscheidene meerdere vergaderingen niet te volgen en hij verklaart tevens een afzetting, een likwidatie en een herinstituering als zoëven genoemd, niet als wettig en voor haar geldend te kunnen erkennen.

Groningen-Noord wijst inwoning af. De kerkeraad van Groningen-Noord heeft in vier vergaderingen gehandeld over het verzoek van een aantal leden van de kerk te Groningen-Zuid om met ds. Van der Ziel opgenomen te worden in de kerkelijke gemeenschap te Groningen-Noord. De kerkeraad van Noord heeft dit verzoek afgewezen met 26 tegen 1 stem en 11 onthoudingen. Zij die zich van stemming onthielden wilden eerst de besluiten van G.S. en P.S. getoetst zien.

Correspondentie met Koreaanse Kerk. Naar aanleiding van een voorstel van de classis Warffum heeft de Particuliere Synode van Groningen 1965 besloten:

1. „Aan de Generale Synode van 1967 te verzoeken een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheid van kerkelijke correspondentie met de Presbyteriaanse kerk van Korea;
2. ter bevordering van dit onderzoek deputaten te benoemen, die namens haar contact zullen oefenen met deze kerken in Korea ter nadere wederzijdse kennismaking, vooral in zaken van confessie en kerkorde;
3. aan deze deputaten volmacht te verlenen, om als het hen uit hun contacten nodig blijkt, de kerken in het particuliere ressort een kollektie aan te bevelen."

In dit leputaatschap werden benoemd ds. C. Stam te Groningen, ds. P. van Gorp te Oldehove en br. P. W. van Dijk te Uithuizermeeden.

Ds. R. Hoogsteen. Zondag 21 november nam Ds. R. Hoogsteen afscheid van de gemeente van Gees met een preek over Openb. 22 : 12-16. Na afloop van de dienst werd gesproken door br. M. Mezach namens kerkeraad en gemeente, door Ds. A. Kooy namens de classis Hoogeveen en wethouder Euving namens B. en W.